

Юрій КОПИНЕЦЬ,
старший викладач кафедри
міжнародних студій та суспільних комунікацій
факультету історії та міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МІГРАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЄВРОПИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглядається питання сучасних міграційних процесів в Європейському Союзі. Особлива увага присвячена умовам та особливостям самого процесу міграції як феномену кінця ХХ – початку ХХІстст., адже сьогодні ми спостерігаємо безпрецедентні масштаби руху міграційних потоків у країни Європейського Союзу.

Ключові слова: міжнародна міграція населення, Європейський Союз, інтеграція, політичний притулок.

The article deals with the issues of modern migration processes in the European Union. Particular attention is paid to the conditions and peculiarities of the very process of migration as a phenomenon of the end of the 20th - the beginning of the XXI century, as today we are witnessing an unprecedented scale of migration flows into the European Union.

Keywords: international migration of the population, European Union, integration, political asylum.

У сучасному світі міжнародна міграція стає однією з найпотужніших рушійних сил, яка формує не лише контури глобальної економіки і політики, але й соціокультурний ландшафт майбутнього. З одного боку, міграційні процеси є результатом вступу окремих суспільств і національних економік у глобальні відносини, з іншого – вони можуть розглядатися як фактори подальших соціальних перетворень

у країнах, що приймають мігрантів, і у країнах їх виїзду. Причому динаміка міграційних процесів свідчить, що найближчими десятиліттями рухливість населення збільшуватиметься в обсягах, ставатиме дедалі різноманітнішою у своїх соціальних і культурних характеристиках.

Щорічно мільйони людей перетинають державні кордони в пошуках нового місця проживання або роботи, з метою навчання або різного виду стажувань, на відпочинок або лікування, рятуючись від політичних, національних, расових та іншого роду переслідувань або екологічних лих. Ці та інші види міграційного руху часто об'єднуються в поняття міжнародна міграція населення, яка в наш час набула справді глобального характеру і зачіпає практично всі країни світу.

В умовах розвитку глобальної економіки, політичних змін, поглиблення нерівності країн за добробутом, війнами, екологічними катастрофами та іншими явищами міжнародна міграція постала як комплексна глобальна проблема, що торкається інтересів усіх країн світу, незалежно від того, чи це країни походження, транзиту або місця призначення міграційних потоків. На глобальному рівні міжнародна міграція все більше сприймається як невід'ємна частина процесу глобального розвитку.

З падінням «залізної завіси» можна говорити про глобальний характер міжнародної міграції населення. Ці процеси змінюють сформовані механізми міграційної політики на міжнародному рівні [1].

Масова міграція як у межах ЄС, так і з третіх країн породила необхідність розроблення політики інтеграції задля повноцінної участі іммігрантів у житті суспільства. Держави-члени ЄС обрали різні підходи до інтеграції, і наразі, після кількох десятиліть застосування, можна робити певні висновки щодо їхньої ефективності.

Свобода пересування осіб сьогодні сприймається як невід'ємна складова європейського громадянства, адже виявляється фундаментальним принципом права Європейського Союзу. Інтенсифікація глобальних міжнародних мі-

грацій сьогодні повною мірою спостерігається особливо на Європейському континенті, адже з 232 млн земель, або 3 % світового населення, що проживають не в тих країнах, де вони народилися, тобто є мігрантами, більшість перебуває в Європі [2, с. 4]. Зазначене зумовлює визначення об'єктивних меж та реальне забезпечення цього права і гостро ставить перед нами потребу ґрунтовного осмислення та вирішення низки суттєвих політичних, економічних, правових та безпекових проблем.

Загальні правові засади вільного руху осіб визначають положення Договору про Європейський Союз (ДЄС) та Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС). Так, в ч.2 ст. 3 ДЄС передбачено, що: «Союз надає своїм громадянам простір свободи, безпеки й правосуддя без внутрішніх кордонів, на якому забезпечено вільний рух осіб разом з належними заходами, пов'язаними із контролем на зовнішніх кордонах, притулком, імміграцією та попередженням і боротьбою зі злочинністю» [2, С.8]. Ч. 2 статті 67 ДФЄС закріплює положення щодо забезпечення Союзом відсутності контролю осіб на внутрішніх кордонах та формування спільної політики притулку, імміграції та контролю на зовнішніх кордонах на основі солідарності держав-членів та справедливого ставлення до громадян третіх країн [3, С.57].

Проте необхідно зазначити, що свобода пересування осіб в Євросоюзі в широкому контексті складається із кількох блоків правових норм:

1) норми, що регулюють свободу пересування громадян Євросоюзу (статті 18–25 ДФЄС, Директива 2004/38/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року);

2) норми, що регулюють свободу пересування робітників, а також членів їх сімей (статті 45–48 ДФЄС, статті 28–30 Договору про ЄП, Регламент ЄС 492/2011; Директива 2004/38/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року, Регламент 1251/70, Директива Ради 2003/86/ЄС і т. д.);

3) норми, що регулюють пересування осіб з третіх держав на території Євросоюзу (статті 67–76, 77–80, 81–89 ДФЄС,

Директива Ради 2003/86/ЄС, Директива Ради 2003/109/ЄС, Директива Ради 2005/71/ЄС, Регламент Ради (ЄС) № 859/2003, Регламент Ради № 1030/2002, Директива щодо умов в'їзду та проживання громадян третіх держав з метою працевлаштування на посади, що потребують високої кваліфікації і т. д.);

4) Шенгенські договори, інкорпоровані Лісабонським договором у ДФЄС, та їх право (статті 67–76 ДФЄС) [4, С.108].

Зосереджуючи свою увагу саме на міграційній політиці, необхідно наголосити, що вона лише поступово і з великими труднощами стала предметом спільних зусиль в рамках ЄС. У 1980-ті рр. інтеграція, міграційні питання вирішувалися здебільшого шляхом неформальних міжурядових відносин, у 1990-ті – набули формалізованих форм, і лише після 1999 р. розпочався період розробки і запровадження єдиної для ЄС міграційної політики і практики.

Важливим і якісно новим кроком у регулюванні міграційних процесів було підписання 1992 р. Договору про створення Європейського Союзу (Маастрихтської угоди). Політика у сфері притулку, правила перетину зовнішніх кордонів і контролю на них, імміграційна політика (умови в'їзду, перебування, проживання, об'єднання сімей, працевлаштування іноземців, запобігання несанкціонованій імміграції) були кваліфіковані Маастрихтською угодою як такі, що становлять спільний інтерес і мають вирішуватися на міжурядовій основі. Міграційні питання все ще залишалися в компетенції окремих країн. Більше того, у Маастрихтській угоді зазначалося, що ніщо не перешкоджає урядам застосовувати заходи, які вони вважають необхідними, з метою контролю над імміграцією з третіх країн, запобігання злочинності і контрабанді.

Значним кроком у формуванні єдиного європейського міграційного простору було створення шенгенської зони, основою якої стало підписання 19 червня 1990 року Конвенції про застосування Шенгенської угоди, що набрала чинності 26 березня 1995 року [5, С.216].

Вона забезпечує тісну співпрацю 32 країн, що приєдналися до Дублінської угоди. Серед них – усі країни-учасни-

ці ЄС, а також Ісландія, Норвегія, Ліхтенштейн та Швеція. На відміну від Амстердамського договору, який обмежується необхідністю визначення мінімальних стандартів у сфері притулку та щодо біженців, Лісабонський договір 2007 р. (набрав чинності 1 грудня 2009 р.) розширює перелік заходів, необхідних для створення спільної європейської системи притулку, серед яких, зокрема, спільні процедури надання й позбавлення одноманітного статусу притулку чи додаткового захисту; критерії та механізми визначення держави-члена, відповідальної за розгляд звернень про притулок чи додатковий захист.

Взагалі, особливо в умовах сьогодення, гармонізація процедур притулку має першочергове значення для формування спільної європейської системи притулку. По-перше, спільні процедури запобігають вторинному руху шукачів притулку, а по-друге, усувають дискримінацію, спричинену різними умовами розгляду заяв та надання того чи іншого статусу захисту.

На сьогоднішній день ми можемо казати про європейську міграційну кризу, яка розпочалася у 2015 році і являє собою гуманітарну катастрофу, викликану масовим напливом мігрантів у Європу із захоплених війнами країн Африки та Близького Сходу. Можливо стверджувати, що ця криза являє собою найбільшу міграційну кризу в Європі з часів Другої світової війни, адже за 7 місяців 2015 року в Європу прибуло більше 300 тисяч мігрантів, з них понад 100 тисяч – у липні. Відсутність прозорих правил прийому та неконтрольоване переміщення біженців призводять до численних людських жертв на шляху до Європи та в Європі.

Для порівняння необхідно коротко висвітлити історію міграційних напливів біженців до ЄС. Так, наприклад, події «Арабської весни», війна в Сирії викликали додаткові потоки біженців у Європу. Кількість клопотань про надання захисту, поданих в ЄС-27 в 2001 р., становила 425 тис., скоротилася до 200 тис. в 2006 р., проте знову зросла в 2012 р., сягнувши 335 895. В 2013 р. шукачів притулку було майже на сто тисяч

більше, ніж попереднього року, – 434160 тис., що було максимальним показником до міграційної кризи 2015 [2, С.8].

З початком європейської міграційної кризи окремі країни ЄС стали відчувати надмірний тиск на свої кордони, адже деякі держави, що формують зовнішні кордони ЄС, припинили реєстрацію через неможливість прийняти відповідну кількість біженців. Все це говорить про неспроможність Дублінської угоди ефективно регулювати питання надання притулку.

Через нерівномірний розподіл мігрантів у Європейському Союзі і надмірне навантаження на Італію та Грецію з'явилась можливість застосування ч. 3 ст. 78 Лісабонського договору (Treaty of Lisbon), що стало частковим вирішенням означеної проблеми. Ця стаття передбачає, що у випадку, якщо один чи більше членів ЄС зіштовхнулися з надзвичайною ситуацією, пов'язаною з напливом громадян третіх країн, Європейська Рада за пропозицією Європейської Комісії може вжити запобіжних заходів [6]. Тому ЄС розробив принцип квотного розподілу мігрантів, виходячи з таких показників: кількість населення країни-члена (40 %), сукупний розмір ВВП (40 %), кількість звернень за отриманням статусу біженця протягом 2010–2014 років (10 %), показник безробіття (10 %).

Комісія поставила перед собою мету зробити участь у програмі переміщення обов'язковою для всіх країн-членів, крім Великобританії та Ірландії, які мають право відмовитися від розподілу мігрантів, відповідно до застережень до європейських договорів. Данія, згідно із застереженнями до Лісабонського договору, взагалі не братиме участі в розподілі.

Щоб попередити переїзд з бідніших країн ЄС до заможніших, Європейська Комісія пропонує здійснювати розселення тільки за умови, що особа (біженець) погодилася з заборонаю змінювати країну проживання протягом п'яти років, а також позбавити біженців можливості легалізації в інших країнах ЄС та доступу до соціальних прав. Для тринадцяти країн-членів квотний принцип розподілу бі-

женців означає значне збільшення кількості мігрантів. Тому багато з них наразі відкидають такий механізм, намагаючись додати до чотирьох показників, запропонованих Європейською Радою, свої суб'єктивні [6].

Всі види міжнародної міграції населення умовні і тісно переплітаються один з одним. Основна роль в сучасній міжнародній міграції населення належить трудовій міграції. Характерна закономірність сучасної міжнародної міграції населення – постійне збільшення її масштабів, залучення в світовий міграційний процес населення практично всіх країн світу.

На сучасному етапі світове співтовариство переходить до координації зусиль багатьох країн для розв'язання гострих ситуацій і колективного регулювання міграційних потоків. Організаційно-інституційні, нормативно-правові та фінансові механізми регулювання, створені в минулі роки на глобальному (в рамках ООН та інших організацій), регіональному (регіональні економічні організації) і національному (в основному промислово розвинені країни) рівнях, дозволяють поступово послаблювати гостроту в сфері міжнародної міграції населення і нормалізувати міграційні потоки.

У перспективі ЄС повинен впровадити загальний та обов'язковий механізм перерозподілу мігрантів у випадку повторення міграційної кризи. Такий механізм мав би вже діяти відповідно до Директиви тимчасового захисту (Temporary Protection Directive), прийнятої у відповідь на гуманітарну кризу, спричинену війною в колишній Югославії. Проте ЄС наразі утримується від її впровадження. Узагальнюючи, важливо підкреслити, що відсутність одностайного врегулювання Союзом питань надання притулку веде до неможливості легальних способів міграції в ЄС, що стає, в свою чергу, першопричиною організованої злочинності в сфері міграції. На сьогоднішній день владнання нелегальної міграції та вимушеного переселення можливе не тільки шляхом удосконалення правового врегулювання в рамках Союзу, а й глибшої співпраці з країнами-партнерами, розташованими в регіоні Європейської політики сусідства.

Список використаних джерел

1. Вишне夫斯基 А. Постсоветское демографическое пространство: Восточная Европа или интегративная часть Европы / А. Вишне夫斯基 // *Мировая экономика и международные отношения*, 2008, №5. – С.122–127.
2. Малиновська О.А. Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України / О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2014. – 48 с.
3. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х.: Право, 2015. – 328 с.
4. Мушак Н. Б. Свобода пересування осіб як одне із фундаментальних прав громадян Європейського Союзу / Н.Б. Мушак // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – Київ: Ін-т міжнар. відносин, 2013. Вип. 117, Ч. 1. – С. 105–113.
5. Макаруха З Гармонізація процесуального права притулку в рамках ЄС / З. Макаруха // *Вісник Академії правових наук України*. – 2010. – № 1. – С. 215–225.
6. Солодько А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики // *Довідкова інформація офіційного сайту Аналітичного центру CEDOS* / А. Солодько, А. Фітасова [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.